

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Pedagógiai és Pszichológiai Kar
Neveléstudományi Doktori Iskola

ELTE
EÖTVÖS LORÁND
TUDOMÁNYEGYETEM

Molnár Attila Károly

FOGVATARTOTTAK
REINTEGRÁCIÓT TÁMOGATÓ TANULÁSÁNAK VIZSGÁLATA
HÁROM BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI INTÉZETBEN

Tézisfüzet

DOI: 10.15476/ELTE.2021.191

Témavezetők:

Kraiciné Szokoly Mária PhD

Hegedűs Judit PhD

Budapest

2021

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM

ADATLAP a doktori értekezés nyilvánosságra hozatalához

I. A doktori értekezés adatai

A szerző neve: Molnár Attila Károly

A doktori értekezés címe és alcíme: Fogvatartottak reintegrációt támogató tanulmányának vizsgálata három büntetés-végrehajtási intézetben

A doktori iskola neve: ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola

A doktori iskolán belüli doktori program neve: Andragógia

A témavezető neve és tudományos fokozata: Kraiciné dr. Szokoly Mária PhD, Dr. Hegedűs Judit PhD

A témavezető munkahelye: ELTE PPK FTI, NKE RTK

MTA Adatbázis-azonosító: 10057779

DOI-azonosító¹: 10.15476/ELTE.2021.191

II. Nyilatkozatok

1. A doktori értekezés szerzőjeként²

a) hozzájárok, hogy a doktori fokozat megszerzését követően a doktori értekezésem és a tézisek nyilvánosságra kerüljenek az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban. Felhatalmazom az ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola hivatalának ügyintézőjét, Barna Ildikót, hogy az értekezést és a téziseket feltöltse az ELTE Digitális Intézményi Tudástárba, és ennek során kitöltse a feltöltéshez szükséges nyilatkozatokat.

b) kérem, hogy a mellékelt kérelemben részletezett szabadalmi, illetőleg oltalmi bejelentés közzétételéig a doktori értekezést ne bocsássák nyilvánosságra az Egyetemi Könyvtárban és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban;³

c) kérem, hogy a nemzetbiztonsági okból minősített adatot tartalmazó doktori értekezést a minősítés (.....*dátum*)-ig tartó időtartama alatt ne bocsássák nyilvánosságra az Egyetemi Könyvtárban és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban;⁴

d) kérem, hogy a mű kiadására vonatkozó mellékelt kiadó szerződésre tekintettel a doktori értekezést a könyv megjelenéséig ne bocsássák nyilvánosságra az Egyetemi Könyvtárban, és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban csak a könyv bibliográfiai adatait tegyék közzé. Ha a könyv a fokozatszerzést követően egy évig nem jelenik meg, hozzájárlok, hogy a doktori értekezésem és a tézisek nyilvánosságra kerüljenek az Egyetemi Könyvtárban és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban.⁵

2. A doktori értekezés szerzőjeként kijelentem, hogy

a) a ELTE Digitális Intézményi Tudástárba feltöltendő doktori értekezés és a tézisek saját eredeti, önálló szellemi munkám és legjobb tudomásom szerint nem sértem vele senki szerzői jogait;

b) a doktori értekezés és a tézisek nyomtatott változatai és az elektronikus adathordozón benyújtott tartalmak (szöveg és ábrák) mindenben megegyeznek.

3. A doktori értekezés szerzőjeként hozzájárlok a doktori értekezés és a tézisek szövegének plágiumkereső adatbázisba helyezéséhez és plágiumellenőrző vizsgálatok lefuttatásához.

Kelt: Budapest, 2021.11.12.

a doktori értekezés szerzőjének aláírása

¹ A kari hivatal ügyintézője tölti ki.

² A megfelelő szöveg aláhúzandó.

³ A doktori értekezés benyújtásával egyidejűleg be kell adni a tudományági doktori tanácshoz a szabadalmi, illetőleg oltalmi bejelentést tanúsító okiratot és a nyilvánosságra hozatal elhalasztása iránti kérelmet.

⁴ A doktori értekezés benyújtásával egyidejűleg be kell nyújtani a minősített adatra vonatkozó közokiratot.

⁵ A doktori értekezés benyújtásával egyidejűleg be kell nyújtani a mű kiadásáról szóló kiadói szerződést.

Tartalomjegyzék

1. Reintegráció és tanulás a börtönben	5
2. A börtön mint a felnőttkori tanulás színtere	7
3. Az empirikus kutatás eredményei, diszkusszió	9
<i>Kutatási kérdések</i>	9
<i>Hipotézisek</i>	10
<i>Az empirikus kutatás módszertana</i>	11
<i>A hipotézisek igazolása</i>	13
<i>Javaslatok</i>	23
4. Felhasznált szakirodalom.....	24
5. A szerző eddig megjelent publikációi a disszertáció témakörében	26
<i>Tanulmányok, folyóiratokban megjelent cikkek</i>	26
<i>Konferenciaközlemények és tudományos előadások</i>	28
6. A szerző egyéb publikációi.....	29
<i>Konferencia-előadások</i>	29
<i>Egyéb előadások</i>	30

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat Az empirikus kutatás főbb jellemzői.....	11
2. táblázat Az intrakódolás megbízhatósági számításának eredménye.....	12
3. táblázat A hipotézisek igazolásához alkalmazott módszerek	13
4. táblázat Az alacsony szintű tanulási motiváció gyakorisága a fogvatartottak körében a három intézetben együtt	15
5. táblázat Az alacsony szintű motiváció és a fogvatartás helyszíne keresztátlója.....	15
6. táblázat A magas szintű tanulási motiváció gyakorisága a fogvatartottak körében a három intézetben együtt	16
7. táblázat A magas szintű motiváció és a fogvatartás helyszíne keresztátlója	16
8. táblázat A tanulásban zavaró szempontok (börtönártalmak) gyakorisága a fogvatartottak körében a három intézetben együtt.....	17
9. táblázat A börtönártalmak tanulást gátló volta és a fogvatartás helyszíne keresztátlója	18
10. táblázat A tanulás börtönártalmakra gyakorolt hatása és a fogvatartás helyszíne keresztátlója	18
11. táblázat A börtönben rendelkezésre álló tanulási eszköztár segítő volta és a fogvatartás helyszíne keresztátlója	20

1. Reintegráció és tanulás a börtönben

Az oktatás-képzés világában az új évezred paradigmaticus változást hozott azzal, hogy az *élethosszig tartó tanulást* és ezen belül a tanulás minden formáját¹ a társadalmi-gazdasági fejlődés motorjaként definiálja. Az Európai Unió dokumentumai kimondják, hogy a munkaerőpiaci alkalmazhatóság érdekében a készségeket és képességeket a lehető leghatékonyabb módon kell felhasználnunk függetlenül attól, hogyan szereztük őket (European Commission, 1996; Commission of The European Communities, 2000). Ehhez olyan nyitott és rugalmas megközelítésre van szükség, amely lehetővé teszi a folyamatos készségfejlesztést. A felnőttkori tanulás felértékelődése reflektorfénybe állította a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok² képzés útján történő felzárkóztatásának kérdését (Tippelt és Hippel, 2010; Kraiciné, 2012; Budai, 2017). Mivel napjainkban, a negyedik ipari forradalom időszakában a tudás válik a fejlődés mozgatórugójává, kulcskérdés az élethosszig tartó tanulásban rejlő lehetőségek kihasználása. A tanulás lehetőségének igénybevétele minden állampolgár számára egyéni és társadalmi lehetőség és kötelesség, hiszen ez a fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődés hajtóereje. Így kiemelt feladat, a reintegráció fontos eszköze a szabadságvesztés-büntetésüket töltő elítéltek szervezett tanulási folyamatokban való aktív részvétele (2013. évi CCXL. törvény 133. § (2) j) bek).

Az elmúlt évszázadok alatt jelentős változásokon ment keresztül a bűnelkövetőkkel szembeni bánásmód, átfogalmazódtak és letisztultak a szabadságvesztés-büntetésüket töltő emberekkel megvalósítandó célok (Foucault, 1990; Schöh és Stuefer, 2017). Két jelentős történelmi időszak nevezhető meg a pozitív irányú változások tekintetében: az egyik a XVIII. század, amikor először jelentek meg a törvénykezésben az emberiség elvét hangsúlyozó változtatások, a másik a második világháború és a rendszerváltás közötti időszak, amikor is a más európai országok börtönfejlesztéseinek példája nyomán hazánkban is számos, a reintegrációt célzó fejlesztés indult. A büntetés-végrehajtás intézményrendszere ma már biztosítja a tanulóhoz való hozzáférés lehetőségét, támogatja a szakmaszerzést a börtönökben, ezzel is hozzájárulva az elítéltek sikeres reintegrációjához (Gorgol és Sponsler, 2011). A rendszerint hátrányos helyzetű

---

¹ A tanulás formái: formális, nem-formális és informális tanulás (Commission of The European Communities, 2000; International Council of Adult Education, 2020).

² Hátrányos helyzetű társadalmi csoportok: amelyek az országos átlagnál rosszabb gazdasági, szociális helyzetben élnek, amelyek helyzetének javítására állami beavatkozások és támogató programok jöttek létre.

társadalmi csoportokhoz tartozó és tanulási nehézségekkel küzdő elítélteknek számos, a tanulásukat gátló tényezővel kell megbirkózniuk, amelyek jelentősen hátráltathatják tanulási folyamatuk sikerességét (Bolgár, 2019). Ahhoz, hogy a börtönökben folytatott tanulás az elítéltek minél nagyobb körében természetes és eredményes folyamat legyen, fejleszteni kell a tanulás meglévő jogi feltételekre épülő tárgyi és személyi feltételeit. Ezen keresztül érhető el, hogy csökkenjen a szabadulás után ismét bűnelkövetővé válók magas, jelenleg 48,2%-os aránya (Rutkai és Sánta, 2020, p. 10). A büntetés-végrehajtási intézetekben a személyi állomány munkája mellett felértékelődik a pedagógus szakemberek szerepe is. Szakmailag speciálisan képzett, a fogvatartottak szociokulturális hátteréhez igazodó tanulási folyamatot megvalósítani képes pedagógusokra, korszerű tanulási környezetre és a tanulás célját értő, és a tanulást vállaló, motivált tanulókra van szükség. Csak így érhető el sikerrel a büntetés-végrehajtás reintegrációs célja (16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 17.§ (5). bek.).

A disszertáció elméleti fejezete a hátrányos helyzet és a bűnelkövetés összefüggését, a fogvatartottak mint kutatási célcsoport főbb tanulási jellemzőit és a magyarországi büntetés-végrehajtás történetét tárgyalja széleskörű magyar, angol és német nyelvű szakirodalmi forrásokra történő kitekintéssel. Ezek megalapozták a börtönökben folyó tanulás értelmezését és a tanulási folyamat körülményeinek tanulmányozását. A disszertációban börtönbeli tanulásnak tekintjük a formális, nem-formális és informális tanulási utak mindegyikét (Commission of The European Communities, 2000), konkrétan a fogvatartottak általános- és középiskolai oktatását, szakképzését, illetve minden olyan egyéni úton végzett tanulási folyamatot, amelynek célja a szabadulásra való felkészülés, a társadalomba való visszatérés előkészítése. Az elsődleges források a börtönügy jelentős nemzetközi és hazai szakmai folyóiratai voltak. A kutatásban a börtöntanulással kapcsolatos lehetőségek számbavétele a nemzetközi és hazai büntetés-végrehajtás és szak- és felnőttképzés vonatkozó jogszabályi hátterének tanulmányozásán alapul.

A disszertáció célja és célcsoportja

A disszertáció fő célja, hogy a börtönbeli tanulás kérdéskörének vizsgálatával hozzájáruljon a fogvatartottak – tágabb értelemben a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok tagjainak – sikeresebb társadalmi beilleszkedéséhez. A disszertáció konkrét célja három magyar büntetés-végrehajtási intézetben vizsgálni a fogvatartottak

tanulásának jogi háttérét, a tanulási lehetőségeket, a személyi és a tárgyi feltételeket, s azt, hogy milyen, reintegrációt támogató tanulási lehetőségeket biztosítanak a büntetés-végrehajtási intézmények, s mi jellemzi ezek iránt a fogvatartottak érdeklődését, tanulási motivációját. Az empirikus vizsgálat három célcsoportja: a fogvatartottak, a tanulást megvalósító és támogató pedagógusok és a börtön személyi állománya. A fogvatartottak körében végzett kérdőíves vizsgálat a fogvatartottak tanulási motivációira, a tanulással kapcsolatos előzetes tudásukra irányult, továbbá arra, hogy milyen mértékben segíti a tanulás a börtön utáni életre való felkészülést. A börtönpedagógusok interjúi a tanuló elítéltek lemorzsolódásának csökkentési lehetőségeit és a tanulási folyamat sikere érdekében alkalmazott pedagógiai-andragógiai módszereket, a motivációs lehetőségeket vizsgálta, továbbá azt, hogy a pedagógusok felkészültnek érzik-e magukat a börtönben folyó pedagógiai munka speciális körülményeire, követelményeire, részt vesznek-e börtönoktatásra irányuló, speciális pedagógus-továbbképzésekben. A börtön személyi állományának kérdőíves megkérdezése kapcsán a disszertáció tárgyalja a reintegrációs tisztek és a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó munkatársak tanulástámogató attitűdjeit, tevékenységét. A kutatás rávilágított arra a tényre, hogy a személyi állomány tanulástámogató szerepe elengedhetetlen, megalapozza a tanuló fogvatartottak tanórakon, illetve gyakorlati foglalkozásokon történő jelenlétét.

A disszertáció előzményének tekinthető, annak elkészítését nagyban motiválta és segítette az éveken át tartó önkéntes börtönmunka, a fogvatartottak számára szervezett csoportfoglalkozások vezetése, amelynek kapcsán alkalom nyílt betekinteni a börtönök világába, beszélgetéseket folytatni a személyi állomány tagjaival, tájékozódni a börtönbeli tanulás lehetőségeiről, valóságáról.

2. A börtön mint a felnőttkori tanulás színtere

Napjainkban az élethosszig tartó tanulás eszméje meghatározóvá vált a börtönbeli tanulás szempontjából is. A munkahelyi, családi, társadalmi életvitel problémáinak megoldásában, a helyes életvezetésben jelentős szerepe van az egyén iskolázottságának, műveltségének, amelyhez a tanuláson keresztül vezet az út (Hegedűs, 2019). Az egész életen át tartó tanulásban való részvétel már nemcsak a felnövekvő nemzedék kötelezettsége, hanem a felnőttek számára kikerülhetetlen követelmény. Ez a feltétele az

életút során a többszöri szakmaváltásnak, a munkaerőpiaci pozíciók megtartásának, a sikeres életvitel lehetőségének.

Az élethosszig tartó tanulás tanulmányozása során a tanulás pszichológiai modelljei közül a konstruktivista elméletből érdemes kiindulni, melynek fő jellemzője, hogy a tanulók az újabb tudást a korábbi ismereteikre építve hozzák létre, a frissen tanultakat hozzáillesztik addigi tapasztalataikhoz (Fleming, 2011). További jellemző, hogy a tanulási eredmények belső motivációhoz juttathatják a tanulókat, ami különösen fontos a börtön körülményei között, szigorúan szabályozott tanulási folyamat során, ahol a fogvatartottak jelentős hátrányból indulnak a szabad élet körülményei között tanuló felnőttekhez képest. A börtönökben élők oktatása és képzése kulcskérdés a reintegráció és a társadalomban való részvétel sikeressége szempontjából. A tanulás lehetőségének igénybevétele, az iskolai végzettség és/vagy a szakmaszerzés a fogvatartottak számára meghatározó jelentőségű a szabadulás utáni életminőségükre nézve (Ruzsonyi, 2011).

A fogvatartottak számára kulcsfontosságú a felnőttkori tanulás alapjának tekinthető alapkompenciák (írás-, olvasás-, számolás és szövegértés, digitális kompetencia), valamint a tanulás tanulás kompetenciájának birtoklása, ami nemcsak az adott szakterületen szükséges ismeretek és kompetenciák elmélyítését jelenti, hanem nagyban hozzájárul a megszerzett tudás hasznosításához az élet más területein is. Ezért a börtönön belül rendkívül fontos az olyan cselekvésekre való ösztönzés, amelyek eredményeképpen a fogvatartottak megszerezhetik a tartós és sikeres foglalkoztatottságukhoz szükséges munkaerőpiaci, valamint a konstruktív életvitelük megvalósításához szükséges állampolgári kompetenciákat (kommunikáció, kooperáció, felelősségvállalás stb.) (Balázs, 2017).

Az élethosszig tartó tanulás börtönön belüli megvalósulásának kulcsa a tanulóközpontú megközelítés gyakorlatában rejlik: olyan környezetet, tárgyi, személyi feltételeket kell biztosítani, amelyek segítenek leküzdeni a korábbi tanulási kudarcok és a börtönártalmak keltette akadályokat. A tanulás támogatása érdekében a börtönépületeket úgy kell kialakítani, hogy új, motiváló tanulási terek megnyitásával lehetővé tegyék, segítsék az elítéltek tanulását, a tanulás-tanítás folyamatának hatékony megvalósulását. Elérhetővé kell tenni a börtön intézetei és az oktatás külső helyszínei között az integrált tanulás folyamatosságát biztosító oktatás lehetőségét, amelyek egyben hozzájárulhatnak a börtönökben tevékenykedő pedagógusok közötti kooperatív kapcsolatrendszer kiépítéséhez is. Egyenrangúnak kell tekinteni, és egyenrangúvá kell

tenni az elítéltek börtönön belüli *tanulását* és *munkavégzését* és biztosítani a tanulás folyamatos elérhetőségét, a tanórákon való részvételt, a tanulási eszköztár rendelkezésre állását. A tanulástámogatás kapcsán stratégiai kérdésnek kell tekinteni a börtönbeli oktatás internetes eszközökkel történő bővítését is (Downes, 2014).

A tanulástámogató börtön kialakításának feltétele – az összehangolt személyi és tárgyi feltételek folyamatos fejlesztése mellett – valamennyi, a fogvatartottakkal közvetlen kapcsolatban álló szakember felkészítése a tanulástámogatási feladatok ellátására, valamint a pedagógiai és felnőttképzési szakemberek, szakoktatók szervezett továbbképzése, amelynek részeként ki kell dolgozni és bevezetni a börtönökben alkalmazható speciális, a biztonsági követelményeknek megfelelő, ugyanakkor korszerű módszereket, eljárásokat.

3. Az empirikus kutatás eredményei, diszkusszió

Kutatási kérdések

A kutatási kérdések a reintegrációt támogató börtönbeli tanulás jogi hátterére és a három vizsgált büntetés-végrehajtási intézet gyakorlatára, személyi és tárgyi feltételeire irányultak, továbbá arra, hogy ezek találkoznak-e az elítéltek tanulási igényeivel és a sikeres tanulást biztosító előzetes felkészültségükkel.

- Milyen tanulási lehetőségeket biztosít a büntetés-végrehajtás az elítéltek számára a szabadulásra való felkészülésben?
- Mely szervezett formális és informális tanulási formákat kínál a büntetés-végrehajtás és milyen tanulási formákban vesznek részt az elítéltek?
- Melyek az elítéltek tanulási motivációi?
- Milyen oktatási módszereket használnak a pedagógusok a börtönben zajló képzésekben? Milyen motivációs eljárásokat alkalmaznak a tanuló elítéltek lemorzsolódásának csökkentésére?
- Felkészültek-e az oktatók a börtönben zajló oktatás és képzés speciális körülményeire, követelményeire?
- Van-e a börtönképzésre irányuló, speciális pedagógus-továbbképzés?

Hipotézisek

H1: A börtönökben élő elítéltek oktatásának és képzésének nincs kialakult speciális pedagógiai módszertani gyakorlata, amely figyelemmel lenne az elítéltek társadalmi, gazdasági és szociokulturális hátrányból adódó jellemzőire.

H1A: A fogvatartottak tanulási kompetenciái, szokásai, motivációi fejletlenek a többségi társadalomban élő kortársaikéhoz képest, s ezek a jellemzők nem támogatják a hatékony tanulási-tanítási folyamatot a börtönben.

H1B: A fogvatartottak szabadulás utáni céljai kialakulatlanok, kevésbé motiváltak a tanulásra.

H2: A börtön, mint tanulási környezet számos, tanulást gátló/nehezítő tényezővel jellemezhető.

H2A: A börtönben folyó pedagógiai-felnőttképzési munka módszertana nem alkalmazkodik a börtönbeli tanulás és tanítás speciális körülményeihez.

H2B: A tanulást biztosító eszköztár (tankönyvek, tanulást segítő eszközök, könyvtár stb.) elérése térben és időben korlátozott.

H2C: A magyarországi pedagógusképzés és továbbképzés rendszere célja szerint nem tartalmaz a fogvatartottak képzésére vonatkozó speciális felkészítést.

H2D: A fogvatartás körülményei között munkát vállaló pedagógusok önképzés útján alkalmazkodnak a célcsoportok szükségleteihez.

H3: A törvényi háttérből következő, reintegrációt segítő, oktatással összefüggő tényezők megvalósíthatósága, sikeressége erősen függ a börtön adott személyi, tárgyi feltételeitől, lehetőségeitől.

Az empirikus kutatás módszertana

Az empirikus kutatás három hazai börtönben valósult meg: a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben, a Váci Fegyház és Börtönben, valamint a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, az alábbi szempontok szerint: a vizsgált büntetés-végrehajtási intézetek különböző sajátosságúak legyenek a befogadóképesség, a fogvatartás célja, valamint a regionális besorolás szerint.

Az empirikus vizsgálat során a *fogvatartottakat* és a *személyi állományt* kérdőíves, a *pedagógusokat* félig strukturált interjú módszerrel kérdeztük meg. A fogvatartottaktól összesen 137 db, a személyi állománytól 27 db kitöltött és értékelhető kérdőív érkezett vissza, továbbá 16 pedagógus-interjú készült. A kérdőíves és interjúk kutatás adatait az alábbi táblázat mutatja be.

A felvétel ideje	Helyszín	Módszer	Célcsoport	Minta
2019. július–augusztus	Bv.-n kívül	Interjú	Pedagógus	N=16
2018. április-május	Balassagyarmati Fegyház és Börtön	Kérdőív	Személyi állomány	N=10
		Kérdőív	Fogvatartott	N=47
	Váci Fegyház és Börtön	Kérdőív	Személyi állomány	N=10
		Kérdőív	Fogvatartott	N=48
	Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézet	Kérdőív	Személyi állomány	N=7
		Kérdőív	Fogvatartott	N=42

1. táblázat
Az empirikus kutatás főbb jellemzői

A hipotézisek igazolása két elemző szoftver alkalmazásával valósult meg. Annak érdekében, hogy az SPSS kvantitatív elemzés által nyert eredmények mélyebb összefüggéseit megismerjük, valamennyi hipotézis és alhipotézis kvalitatív tartalomelemzése az ATLAS.ti módszerrel valósult meg. Az SPSS alkalmazása során az elemzés előkészítését a kérdőívekből származó adatok importálásával kezdtük. Az operacionalizálás folyamán az adatokat változókká alakítottuk, majd a hipotéziseknek megfelelően asszociációs vizsgálatot végeztünk (Fischer Exact teszt, keresztátlak

szignifikancia-vizsgálata, Cramer'sV-számítás, valamint az összefüggések kimutatására khi-négyzetszámítás). Az SD (szórás) számításakor figyelembe vettük, hogy a kérdőívek jelentős részét kitevő bináris, ill. 3-fokozatú Likert-skála típusú változónál a szórásszámítás nem releváns, mert ezek a változók nem folytonos változók, tehát sem nem intervallumokat, sem nem arányskála-változókat reprezentálnak (Mayer, é. n.). Az egyetlen folytonos változónál (a fogvatartottak átlagéletkora) az SD-értéket feltüntettük. Az ATLAS.ti alkalmazása során a kódolást és az elemzést a grounded theory megközelítéssel végeztük (Glaser és Strauss, 1967; Schiller et al., 2020). Az interjúalanyok 507 állítását kódoltuk, a tartalmi egyezések szűrésével 164 kódot kaptunk, ami a hasonló tartalmú válaszok összevonásával 29 kódra módosult. Az első kódolási ciklus után néhány nappal újrakódoltuk az adatokat, így a kódok finomítása után további eggyel csökkent a kódok száma. A finomítás előtti adathalmaz (i) 29 különböző kódot tartalmazott, a finomítás utáni (j) halmaz 28-at, így végül 18 egyező kóddal (n) folytattuk az elemzést. A reliabilitás (f) számításához a következő képletet használtuk (Dafinoiu és Lungu, 2003):

$$f = \frac{2n}{i + j}$$

n: az egyező kódok száma,
i: az első kódolási folyamatból származó kódok száma
j: a második kódolási folyamatból származó kódok száma.

A reliabilitási számítás eredménye 0,63157894736. A szakirodalom szerint (Sántha, 2012) a kódolás akkor tekinthető megbízhatónak, ha $f > 0,6$, tehát az eredmények megbízhatósági szempontból elfogadhatók (lásd az alábbi táblázatot).

n	i	j	f
18	29	28	0,63

2. táblázat
Az intrakódolás megbízhatósági számításának eredménye

A deduktív elemeket képező kilenc elméleti kategória alá 43 induktív kód tartozik. A deduktív elemek a disszertáció hipotéziseit kívánják reprezentálni, egyúttal a hipotézisekre vonatkozó legfontosabb interjúkérdéseket képezik.

A hipotézisek igazolása

A három hipotézis és az alhipotézisek az alkalmazott kérdőíves és interjú vizsgálatok alapján beigazolódtak.

	Hipotézis	Eredmény	Elemzési módszer
H1	A börtönökben élő elítéltek oktatásának és képzésének nincs kialakult speciális pedagógiai módszertani gyakorlata, amely figyelemmel lenne az elítéltek társadalmi, gazdasági és szociokulturális hátrányból adódó jellemzőire.	Beigazolódtott	ATLAS.ti
H1A	A fogvatartottak tanulási kompetenciái, szokásai, motivációi fejletlenek a többségi társadalomban élő kortársaikéhoz képest, s ezek a jellemzők nem támogatják a hatékony tanulási-tanítási folyamatot a börtönben.	Beigazolódtott	ATLAS.ti
H1B	A fogvatartottak szabadulás utáni céljai kialakulatlanok, kevésbé motiváltak a tanulásra.	Beigazolódtott	SPSS ATLAS.ti
H2	A börtön, mint tanulási környezet számos, tanulást gátló/nehezítő tényezővel jellemezhető.	Beigazolódtott	SPSS ATLAS.ti
H2A	A börtönben folyó pedagógiai-felnőttképzési munka módszertana nem alkalmazkodik a börtönbeli tanulás és tanítás speciális körülményeihez.	Beigazolódtott	ATLAS.ti
H2B	A tanulást biztosító eszköztár (tankönyvek, tanulást segítő eszközök, könyvtár stb.) elérése térben és időben korlátozott.	Beigazolódtott	SPSS ATLAS.ti
H2C	A magyarországi pedagógusképzés és továbbképzés rendszere célja szerint nem tartalmaz a fogvatartottak képzésére vonatkozó speciális felkészítést.	Beigazolódtott	ATLAS.ti
H2D	A fogvatartás körülményei között munkát vállaló pedagógusok önképzés útján alkalmazkodnak a célcsoportok szükségleteihez.	Beigazolódtott	ATLAS.ti
H3	A törvényi háttérből következő, reintegrációt segítő, oktatással összefüggő tényezők megvalósíthatósága, sikeressége erősen függ a börtön adott személyi, tárgyi feltételeitől, lehetőségeitől.	Beigazolódtott	ATLAS.ti

3. táblázat
A hipotézisek igazolásához alkalmazott módszerek

A H1 hipotézis igazolása

A H1 hipotézis, amely szerint „A börtönökben élő elítéltek oktatásának és képzésének nincs kialakult speciális pedagógiai módszertani gyakorlata, amely figyelemmel lenne az elítéltek társadalmi, gazdasági és szociokulturális hátrányból adódó jellemzőire”, az ATLAS.ti használata által nyert igazolást. A fogvatartottak motivátlanságukból, céltalanságukból nehezen mozdíthatók ki, mert a pedagógusok nincsenek informálva előzetes szociokulturális háttérükről, így nincs módjuk módszertanuk célirányos alkalmazására, fejlesztésére. A fogvatartottak motivációjának mértéke és az intézmény mint helyszín között nincs szignifikáns összefüggés. A tanórákon a pedagógusok a tantárgyi tartalmú információközlésre szorítkoznak, tehát kevéssé folyik közöttük olyan kommunikáció, amely révén kitekinthetnének a tanulók szociokulturális és szocioökonómiai helyzetére. Ugyanis a börtönszabályzat tiltja a pedagógusok és a fogvatartottak személyes beszélgetését. Ennek ellenére előfordul, hogy a tanulók beszélnek személyes problémáikról.

„Ha engedem a tanulókat beszélgetni, nehéz visszaállítani az óra menetét.” (7. sz. megkérdezett pedagógus)

A pedagógusok arra is reflektáltak, hogy a tanulók egymás előtt nem nyilatkoznak meg őszintén.

„Ketten négyszemközt nem tudunk beszélgetni. Ha meg többen vannak, akkor összevissza hazudoznak.” (14. sz. megkérdezett pedagógus)

A H1A hipotézis, amely szerint „A fogvatartottak tanulási kompetenciái, szokásai, motivációi fejletlenek a többségi társadalomban élő kortársaikéhoz képest, s ezek a jellemzők nem támogatják a hatékony tanulási-tanítási folyamatot a börtönben”, az ATLAS.ti-vel végzett vizsgálat alapján beigazolódott. Ezek szerint a mintában a fogvatartottak többsége alacsony előképzettségű. Továbbá igazolást nyert az a korábbi tapasztalat, hogy minél magasabb a fogvatartottak iskolai végzettsége, annál inkább részt vesznek a börtön által kínált képzésekben. Az alacsony iskolai végzettség miatt a pedagógusok nem tudják tartani a tantervi ütemezést, a tanórákon többször is vissza kell térni a tananyagrészek újbóli elmagyarázására, ismétlésére.

„Az általános iskolai képzettségük rendkívül gyenge, nehéz ráépíteni, ezért tulajdonképpen ismétlés folyik kilencedikben, amivel elmegy az idő.” (2. sz. megkérdezett pedagógus)

A HIB hipotézis, amely szerint „A fogvatartottak szabadulás utáni céljai kialakulatlanok, kevésbé motiváltak a tanulásra”, az SPSS és az ATLAS.ti segítségével igazolódott. Az SPSS-elemzés igazolta, hogy a fogvatartottaknak sem az alacsony, sem a magas szintű tanulási motivációja nem függ a fogvatartás helyszínétől.

	Gyakoriság	Százalék
Semmi sem motiválja	75	54,7
Egy dolog motiválja	54	39,4
Két, vagy három dolog motiválja	8	5,8
Összesen	137	100,0

4. táblázat

Az alacsony szintű tanulási motiváció gyakorisága a fogvatartottak körében a három intézetben együtt

A három intézet összehasonlíthatósága érdekében asszociációs vizsgálatot végeztünk az alacsony szintű motiváció és a fogvatartás helyszíne között.

	Semmi sem motiválja	Egy dolog motiválja	Két vagy három dolog motiválja	Összesen
Balassagyarmat	24	22	1	47
	51,1%	46,8%	2,1%	100,0%
Vác	26	19	3	48
	54,2%	39,6%	6,3%	100,0%
Győr	25	13	4	42
	59,5%	31,0%	9,5%	100,0%
Összesen	75	54	8	137
	54,7%	39,4%	5,8%	100%

5. táblázat

Az alacsony szintű motiváció és a fogvatartás helyszíne keresztábrája

A szignifikancia-teszt, illetve a Fischer Exact teszt használata során beigazolódott, hogy az összefüggés az alacsony szintű motiváció és a fogvatartás helyszíne között nem szignifikáns, $p=0,428$ szignifikancia-szint mellett.

	Gyakoriság	Százalék
Semmi sem motiválja	95	69,3
Egy dolog motiválja	37	27,0
Két dolog motiválja	5	3,6
Összesen	137	100,0

6. táblázat
A magas szintű tanulási motiváció gyakorisága a fogvatartottak körében a három intézetben együtt

A három intézmény összehasonlítása érdekében asszociációs vizsgálatot végeztünk a magas szintű motiváció és a fogvatartás helyszíne között.

	Semmi sem motiválja	Egy dolog motiválja	Két dolog motiválja	Összesen
Balassagyarmat	30	15	2	47
	63,8%	31,9%	4,3%	100,0%
Vác	29	17	2	48
	60,4%	35,4%	4,2%	100,0%
Győr	36	5	1	42
	85,7%	11,9%	2,4%	100,0%
Összesen	95	37	5	137
	69,3%	27,0%	3,6%	100,0%

7. táblázat
A magas szintű motiváció és a fogvatartás helyszíne keresztábrája

Az adatok keresztábrás elemzése szerint az összefüggés a magas szintű motiváció és a fogvatartás helyszíne között nem szignifikáns ($p=0,053$). Az ATLAS.ti eredményei szerint a tanuló fogvatartottaknak csak kis hányada vesz részt sikeresebb jövőjét célzó tanulási folyamatban. Vannak, akik nem a tudásért, a szakmai ismeretek, végzettség megszerzésért jelentkeznek a börtöniskolába, hanem az ez által megszerezhető ösztöndíjért, vagy a zárka elhagyásának lehetőségéért, illetve a tanulás nyújtotta környezeti változatosságért. További jellemző tanulási motívum a jó magaviseletért járó dicséret és jutalom, például egy-egy hétvégi eltávozás. Ugyanakkor vannak, akik a munkaerőpiaci elhelyezkedés reményében tanulnak.

A H2 hipotézis igazolása

A H2 hipotézist, mely szerint „A börtön, mint tanulási környezet számos, tanulást gátló/nehezítő tényezővel jellemezhető”, az SPSS és az ATLAS.ti módszerek segítségével igazoltuk. A börtönbeli tanulást gátló tényezőnek tekinthető a tanulástámogató eszközök hiányos volta, továbbá a pedagógusok börtönkörülményekhez igazodó módszertani kultúrájának hiányossága. A tanulást biztosító eszköztár elérése és az intézmény mint helyszín között közepes erősségű az összefüggés. A pedagógusok továbbképzése nem megszervezett, kizárólag egyénileg készülnek fel a börtönoktatói munkára. Az SPSS-elemzés alapján megállapítható, hogy a fogvatartottak körében a börtönártalmak közül érzékeny kérdésként kiemelkedik a bántalmazás. A 137 értékelhető kérdőív közül arra a kérdésre, hogy „Segítette-e valamely tanulási folyamat a rabtársak általi bántalmazással szemben?”, csupán 33 válasz érkezett. Azokról a válaszadókról, akik egyáltalán válaszoltak, feltételeztük, hogy érintettek, míg a nem válaszolók esetében feltételeztük, hogy az adott probléma nem érintette őket (lásd 8. táblázat).

Zavaró szempontok száma	Gyakoriság	Százalék
1	1	0,8
2	3	2,5
3	9	7,4
4	108	89,3
Összesen	121	100,0

8. táblázat

A tanulásban zavaró szempontok (börtönártalmak) gyakorisága a fogvatartottak körében a három intézetben együtt

A három intézet összehasonlíthatósága érdekében asszociációs vizsgálatot végeztünk a börtönártalmak mint tanulást gátló tényező és a fogvatartás helyszíne között (lásd 9. táblázat).

	Egy zavaró tényező	Két zavaró tényező	Három zavaró tényező	Négy zavaró tényező	Összesen
Balassagyarmat	0	2	1	39	42
	0,0%	4,8%	2,4%	92,9%	100,0%
Vác	1	1	8	31	41
	2,4%	2,4%	19,5%	75,6%	100,0%
Győr	0	0	0	38	38
	0,0%	0,0%	0,0%	100%	100,0%
Összesen	1	3	9	108	121
	0,8%	2,5%	7,4%	89,3%	100,0%

9. táblázat
A börtönártalmak tanulást gátló volta és a fogvatartás helyszíne keresztátlója

Ezek szerint a helyszín és a zavaró tényező közötti összefüggés szignifikáns ($p=0,001$), az összefüggés erőssége pedig közepes (Cramer's $V=0,269$).

A személyi állományhoz intézett kérdőívbeli kérdésnél, mi szerint „*Hogyan értékeli a fogvatartottak tanulási aktivitásának hatását az alábbi börtönártalmakra? 1. prizonizáció, 2. hospitalizáció, 3. stigmatizáció, 4. bullying*”, ha javulás mutatkozott, azt +1-nek, ha romlott a helyzet, -1-nek, ha pedig nem változott, 0-nak kódoltuk, végül a négy változó értékeit összeadtuk. Így egy olyan skálát kaptunk, amelynek lehetséges értékei -4-től +4-ig terjednek, és ahol a negatív értékek az ártalmak súlyosbodásának túlsúlyát jelzik, a pozitív értékek pedig a javulás túlsúlyát mutatják. Az így létrehozott változónak a fogvatartás helyszínével való összefüggését az alábbi keresztátlóval vizsgáltuk.

	Nulla ártalom	Egy ártalom	Két ártalom	Három ártalom	Négy ártalom	Összesen
Balassagyarmat	3	1	0	2	2	8
	37,5%	12,5%	0,0%	25,0%	25,0%	100%
Vác	3	1	2	2	2	10
	30,0%	10,0%	20,0%	20,0%	20,0%	100,0%
Győr	2	0	5	0	0	7
	28,6%	0,0%	71,4%	0,0%	0,0%	100,0%
Összesen	8	2	7	4	4	25
	32,0%	8,0%	28,0%	16,0%	16,0%	100,0%

10. táblázat
A tanulás börtönártalmakra gyakorolt hatása és a fogvatartás helyszíne keresztátlója

Megállapítottuk, hogy Balassagyarmaton és Vácott jellemzően három vagy négy börtönártalomra nézve is javulás következett be, míg Győrött ezt a két kategóriát egy válaszadó sem választotta – Győrött is látható általánosságban kisebb mértékű javulás.

Az ATLAS.ti-vel történő vizsgálat eredményei szerint a börtönbeli hatékony tanulás egyik feltétele, hogy a tanuló a teljes tanulási folyamat alatt ugyanabban az intézetben legyen, ugyanis ha a fogvatartottat átszállítják egy másik intézetbe, fennáll a veszélye annak, hogy megszakad a tanulási folyamat, a tanuló lemorzsolódik. A büntetés ideje is meghatározó a tanulás szempontjából: a túl rövid büntetési idő nem teszi lehetővé a kitűzött kimeneti tanulási cél elérését, a túl hosszú börtönben tartózkodási idő pedig elkedvetleníti az érintett személyeket.

„Ha úgy ítéli meg a bíró, hogy még ad neki egy évet, tehát meghosszabbítja, akkor lemond erről az egésze. Vagy ha a bíró úgy dönt, hogy megrövidíti, akkor nem tudja befejezni a sulit.” (2. sz. megkérdezett pedagógus)

A vizsgálat további tapasztalata, hogy a tanulók a társas tanulási időt esetlegesen tudják kihasználni, a tantermekbe, a könyvtárba való eljutás pedig egyértelműen akadályozott. Ennek oka, hogy a fogvatartottak kizárólag a személyi állomány kíséretével mozoghatnak az intézetek területén, és az esetek jelentős hányadában a kísérésre várakozniuk kell.

„Szeretnének elmenni a könyvtárba, de nem jutnak le. Ennek az az oka, hogy nagyon kevés a felügyelő, és akkor nem kísérik le őket.” (4. sz. megkérdezett pedagógus)

A munkavégzési kötelezettség és a tanítási idő ütközése is további, tanulást gátló tényező. Sok esetben a munkavégzés időbeosztása teszi lehetetlenné a tanterembe való eljutást, ami a tanulásban lemaradáshoz vezet. Mindehhez hozzájárulnak a rabtársak közötti folyamatos feszültségek, stresszhelyzetek, amelyek nehezítik a tanulók koncentrációját.

A H2A hipotézis, amely szerint „A börtönben folyó pedagógiai-felnőttképzési munka módszertana nem alkalmazkodik a börtönbeli tanulás és tanítás speciális körülményeihez”, az ATLAS.ti alkalmazásán keresztül beigazolódott. Megállapítást

nyert, hogy a pedagógusoknak a börtönön kívüli pedagógiai gyakorlatban alkalmazott módszereiket csak részben tudják alkalmazni a börtönön belül.

„Bent elég korlátozottak a lehetőségek, leginkább frontális órát lehet tartani. Gondolkoztam, hogy kooperatív órát lehetne bevinni, ez kint működik, de bent, nem tudom, hogy működne-e.” (1. sz. megkérdezett pedagógus)

A pedagógusok módszertani sikerességét a börtön biztonsági intézkedései akadályozzák. A digitális tanulástámogató eszközök használata, a tananyagok és tanulástámogató segédanyagok frissítése a tanév közben akadályozott.

„Szakanyagot fel lehet tölteni szeptemberben, de csak szeptemberben, év közben ezt nem lehet módosítani. (2. sz. megkérdezett pedagógus)

A H2B hipotézis, amely szerint „A tanulást biztosító eszköztár (tankönyvek, tanulást segítő eszközök, könyvtár stb.) elérése térben és időben korlátozott”, az SPSS és az ATLAS.ti együttes alkalmazásával beigazolódott. Az SPSS-elemzés során megállapítottuk, hogy a fogvatartás helyszíne és a tanulást biztosító eszköztár elérése közötti összefüggés szignifikáns ($p=0,001$). Az összefüggés közepes erősségű (Cramer's $V=0,28$).

	Az eszköztár nem segítő	Az eszköztár közepesen segítő	Az eszköztár nagymértékben segítő	Összesen
Balassagyarmat	6	13	28	47
	12,8%	27,7%	59,6%	100,0%
Vác	7	9	29	45
	15,6%	20,0%	64,4%	100,0%
Győr	17	9	9	35
	48,6%	25,7%	25,7%	100,0%
Összesen	30	31	66	127
	23,6%	24,4%	52,0%	100,0%

11. táblázat

A börtönben rendelkezésre álló tanulási eszköztár segítő volta és a fogvatartás helyszíne kereszttáblája

Az ATLAS.ti-vel végzett vizsgálat alapján megállapítható, hogy a börtönkönyvtárakban a tananyaghoz illeszkedő tankönyvek és az egyéb, kapcsolódó tan- és szemléltető eszközök hiányosak. Továbbá a könyvtárak a fogvatartottak számára – a kísérő személyzet hiánya miatt – nehezen elérhetők.

„Mindenképpen össze kellene válogatni egy olyan szemléltető eszköztárat, amit bevinnénk, alkalmaznánk. Biztos, hogy amit lát, azt tizedannyi idő alatt megtanulja.” (8. sz. megkérdezett pedagógus)

Napjainkban a fogvatartottak oktatásának is elengedhetetlen feltétele lenne az infokommunikációs eszközök és az internet használata – a digitális eszközök a börtönben csak offline módon használhatók. A pedagógusok kiemelték az internet használatának fontosságát, az internet tanórai használata jelentőségét.

„2019-et írunk, és az internet használata kötelező. Nem tudunk meglenni internethasználat nélkül, nagyon nehéz tanítani. A börtönben meg tilos.” (3. sz. megkérdezett pedagógus)

A tanterem berendezése, felszereltsége nem találkozik a felnőttkori tanulás igényeivel.

„Ami adott, az egy nagyon egyszerű, régimódi tanterem egyetlenegy táblával, 3 db krétával.” (3. sz. megkérdezett pedagógus)

A H2C hipotézist, amely szerint „A magyarországi pedagógusképzés és továbbképzés rendszere célja szerint nem tartalmaz a fogvatartottak képzésére vonatkozó speciális felkészítést”, az ATLAS.ti-s elemzésen keresztül igazoltuk. Megállapítást nyert, hogy a megkérdezett pedagógusok közül senkinek nincs tudomása börtönpedagógiai továbbképzésről vagy bármilyen felkészítő kurzusról, ami támogatná munkájukat:

„Nem tudok róla, ilyet még életemben nem hallottam, hogy a börtönben valami továbbképzés lenne.” (2. sz. megkérdezett pedagógus)

Az interjúk során visszatérően jelenik meg a szakemberek igénye olyan képzésekre, amelyek felkészítenék a pedagógiai szakembereket a fogvatartottak viselkedéséből, attitűdjéből származó kihívásokra:

„Ha az oktatást a börtön hosszabb távon gondolná velünk, akkor mindenféleképpen jó lenne, ha mi is kapnánk legalább egy ilyen elméleti képzést, ami ezekhez az emberekhez kulcs.” (12. sz. megkérdezett pedagógus)

Képzések, továbbképzések hiányában a pedagógusok tulajdonképpen magukra vannak hagyva a speciális börtönpedagógiai módszerek használata tekintetében.

A H2D hipotézis, amely szerint „A fogvatartás körülményei között munkát vállaló pedagógusok önképzés útján alkalmazkodnak a célcsoportok szükségleteihez”, az ATLAS.ti segítségével beigazolódott. A börtönben foglalkoztatott pedagógusoknak nincs szakmai szervezete, általában csak véletlenszerűen találkozva van alkalmuk megbeszélni szakmai problémáikat.

„Nem kommunikálunk egymással, nem is találkozunk egymással, csak nagyon ritka alkalmakkor. Semennyire nem látok rá a kollégák munkájára.” (13. sz. megkérdezett pedagógus)

Esetenként előfordul, hogy a pedagógusok szabadidejük terhére felkeresik egymást, de ezek az események egyéni kezdeményezésre, nem szervezett módon valósulnak meg.

„Szinte mindent egymástól, illetve saját magunktól kell megtanulnunk.” (6. sz. megkérdezett pedagógus)

A pedagógusok önképzés útján igyekeznek felkészülni a büntetés-végrehajtáson belüli speciális pedagógiai feladataik ellátására.

A H3 hipotézis igazolása

A H3 hipotézis, mely szerint „A törvényi háttérből következő, reintegrációt segítő, oktatással összefüggő tényezők megvalósíthatósága, sikeressége erősen függ a börtön adott személyi, tárgyi feltételeitől, lehetőségeitől”, az ATLAS.ti módszer alkalmazásával nyert igazolást, mely szerint a törvényi, reintegrációt segítő lehetőségek nincsenek teljes mértékben kihasználva. Megállapítást nyert, hogy a börtönökben végzett tanulási-tanítási folyamat sikeressége nemcsak a jogszabályi háttér adta lehetőségektől függ, hanem a fogvatartottak meglévő tanulási motivációjától, valamint a személyi állomány (fegyőrök, reintegrációs tisztek és munkatársaik) támogató attitűdjétől is. A törvény

adta lehetőségek megvalósítására és a betartására vonatkozó jogi rendelkezések hiányoznak. Sem a börtönszemélyzet, sem a börtönben foglalkoztatott pedagógusok számára nincs útmutatás arra vonatkozóan, hogy a világos és előremutató törvényi rendelkezéseket milyen módon kell megvalósítani, tehát milyen eszközöket, feltételeket, lehetőségeket kell vagy lehet figyelembe venni a reintegrációt szolgáló pedagógiai munka során. E hiányosságok következtében a törvényi lehetőségek gyakran kihasználatlanok maradnak.

„Van egy pár olyan felügyelő, aki nagyon kelletlenül végzi a munkáját, és hátráltat ezáltal minket is.” (1. sz. megkérdezett személy)

Javaslatok

A doktori kutatás alapján a börtönbeli tanulás eredményesebbé, hatékonyabbá tétele és reintegrációt segítő feladatának hatékonyabb megvalósítása érdekében az alábbi javaslatok fogalmazhatók meg:

- Korszerűsíteni szükséges a börtönben zajló tanulási-tanítási folyamatokat az új pedagógiai-andragógiai kutatási eredmények figyelembevételével.
- Az adott jogszabályi háttér keretein belül a börtönökben tanulók számára a tanulástámogatás korszerűbb, speciális, a fogvatartotti célcsoport sajátosságainak megfelelő tanulási környezetét és módszertanát kell biztosítani. Ennek részeként szükséges kiépíteni a tanulás újszerű tárgyi és személyi feltételrendszerét, bővíteni a börtöntanulás eszköztárát (szemléltető- és taneszközök, könyvtár, kísérleti eszközök stb.), biztosítani a rendszeres könyvtárhasználatot.
- Kulcsfontosságú a börtönben oktató pedagógusok börtönpedagógiai és börtönandragógiai szervezett továbbképzése, valamint a tapasztalatcsere és a pedagógusok kapcsolatának, együttműködési lehetőségeinek biztosítása.
- Az elítéltek sikeres reintegrációja érdekében nagyobb figyelmet kell fordítani a jogszabályi környezet által biztosított lehetőségek kihasználására.
- Kutatásokat kell indítani a börtönpedagógia és börtönandragógia területén a módszertani kultúra fejlesztésére. A büntetés-végrehajtás adjon teret a személyi állomány tagjai, az intézetvezetők és egyéb szakemberek által megfogalmazott fejlesztő szándékú kezdeményezéseknek, kutatásoknak,

hogy a tanulás – a lehetőségek mértékében – sikerrel hozzájáruljon a reintegrációs célok eléréséhez, elősegítse a társadalomba való visszavezetés és beilleszkedés reintegrációs formáinak sikeres megvalósulását.

4. Felhasznált szakirodalom

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300240.tv> Letöltés dátuma: 2021.06.07.
- 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400016.im> Letöltés dátuma: 2020.04.16.
- Balázs Péter (2017). Reintegrációs tevékenység, oktatás, felzárkóztatás, börtönszínház. *Börtönügyi Szemle*, 36(1), 110–112.
- Bolgár Judit (2019). Összehasonlító lélektani ismeretek. In: Czenczer Orsolya és Ruzsonyi Péter (szerk.), *Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek*. Budapest: Dialóg Campus, 139–161.
- Budai Gábor (2017). Fogvatartottak képzése és foglalkoztatása a Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben. *Börtönügyi Szemle*, 36(1), 5–19.
- Commission of The European Communities (2000). *A Memorandum on Lifelong Learning*. Brüsszel: Commission of The European Communities
<http://uil.unesco.org/i/doc/lifelong-learning/policies/european-communities-a-memorandum-on-lifelong-learning.pdf> Letöltés dátuma: 2018.02.18.
- Dafinoiu, I. és Lungu, O. (2003). *Research Methods in the Social Sciences/Metode de cercetare in stiintele sociale*. Frankfurt am Main: Peter Lang – Europäischer Verlag der Wissenschaften
- Downes, Paul (2014). *Access to Education in Europe. A Framework and Agenda for System Change*. London: Springer
- European Commission (1996). *White Paper on Education and Training. Teaching and Learning. Towards the Learning Society*. Brüsszel: European Commission
http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com95_590_en.pdf Letöltés dátuma: 2018.02.18.

- Fleming, T. (2011). Models of Lifelong Learning: An Overview. In: London, M. (szerk.), *Oxford Handbook of Lifelong Learning*. Oxford: Oxford University Press, 29–39.
- Foucault, M. (1990). *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books
- Glaser, B. G. és Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. London: AldineTransaction
- Gorgol L. A. és Sponsler, B. A. (2011). *Issue brief. Unlocking Potential: Results of a National Survey of Postsecondary Education in State Prisons*. Washington, DC: Institute for Higher Education Policy
http://www.ihep.org/sites/default/files/uploads/docs/pubs/unlocking_potential-psce_final_report_may_2011.pdf Letöltés dátuma: 2015.10.27.
- Hegedűs Judit (2019). Oktatás a büntetés-végrehajtási intézetekben. In: Czenczer Orsolya és Ruzsonyi Péter (szerk.), *Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek*. Budapest: Dialóg Campus, 109–114.
- Kraiciné Szokoly Mária (2012). Sajátos tanítási-tanulási igény felnőttkorban. In: Henczi Lajos (szerk.), *A szak- és felnőttképzés-szervezés gyakorlata*. h. n.: RAABE ISSN 1788-9626 RAABE 2012, 1–26.
- Mayer Annamária (é. n.). A szórás fogalma és használata az SPSS programban.
<https://spssabc.hu/leiro-statisztika/szoras-fogalma/> Letöltés dátuma: 2021.11.15.
- Rutkai Kata és Sánta Livia (2020). Fogvatartással összefüggő adatok. *Börtönstatisztikai Szemle*, 2020(1), 6–10.
https://bv.gov.hu/sites/default/files/Bortonstatisztikai_Szemle_2020.pdf Letöltés dátuma: 2021.11.28.
- Ruzsonyi Péter (2011). A skandináv országok büntetés-végrehajtási rendszerének elemzése. *Börtönügyi Szemle*, 30(1), 1–19.
- Sántha Kálmán (2012). Numerikus problémák a kvalitatív megbízhatósági mutatók meghatározásánál. *Iskolakultúra*, 22(3), 64–73.
<http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/21248/21038>
 Letöltés dátuma: 2021.11.28.
- Schiller Emese, Dorner Helga és Szabó Zoltán András (2020). Developing senior learners' autonomy in language learning. An exploratory study of Hungarian adult educators' support strategies. *Educational Gerontology*, 46(12), 746–756.

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03601277.2020.1813974> Letöltés dátuma: 2021.11.28.

Schöh, J. és Stuefer, A. (2017). *Handbuch Strafvollzug. Fakten – Rechtsgrundlagen – Mustersammlung*. Bécs: NWV Verlag

Tippelt, R. és Hippel, A. (2010). *Handbuch Erwachsenenbildung/Weiterbildung*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften
https://www.wiwi.uni-rostock.de/fileadmin/Institute/BWL/WiPaed/2010_Handbuch_Erwachsenen_Weiterbildung.pdf Letöltés dátuma: 2018.02.27.

5. A szerző eddig megjelent publikációi a disszertáció témakörében

Tanulmányok, folyóiratokban megjelent cikkek

Molnár Attila Károly (2020). Felnőttkori tanulás a magyar és szlovák börtönökben. In: Csehné Papp Imola és Kraiciné Szokoly Mária (szerk.), *Felnőttkori tanulás: Fókuszban a szakképzés és a munkaerőpiac*. Budapest: Akadémiai Kiadó
https://mersz.hu/hivatkozas/m762ft_149#m762ft_149 Letöltés dátuma: 2021.11.30.

Molnár Attila Károly és Kraiciné Szokoly Mária (2020). Prison Andragogy or Learning Opportunities in Hungarian Prisons. *Andragoske Studije*, 2020(1), 147–161.
<http://www.as.edu.rs/pdf/37> Letöltés dátuma: 2021.11.30.

Takács-Miklósi Márta, Molnár Attila Károly, Dézsi Judit és Hopkins, S. (2018). In The Service of Reintegration: Educators in Hungarian Correctional Institutions. *Advancing Corrections Journal*, 4(6), 91–101.
<https://icpa.org/library/advancing-corrections-journal-edition-6-article-9/> Letöltés dátuma: 2021.11.30.

Molnár Attila Károly (2018). Ítélettől szabadulásig – Börtönközösségek fejlesztése a reintegráció támogatása érdekében In: Endrődy-Nagy Orsolya és Fehérvári Anikó (szerk.), *Innováció, kutatás, pedagógusok*. Budapest: Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesülete (HERA), 130–140.
http://hera.org.hu/wp-content/uploads/2014/02/HERA_Evkonyvek_V.pdf Letöltés dátuma: 2021.11.30.

- Molnár Attila Károly (2017). Börtönbeli csoportfoglalkozások a társadalmi reintegrációért. In: Karlovitz János Tibor (szerk.), *Válogatott tanulmányok a pedagógiai elmélet és szakmódszertanok köréből*. Komárno: International Research Institute s.r.o., 146–151. <http://www.irisro.org/pedagogia2017januar/38MolnarAttilaKaroly.pdf> Letöltés dátuma: 2021.11.25.
- Molnár Attila Károly (2017). Csoportos meditáció fogvatartottakkal a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben – napló. *Börtönügyi Szemle*, 36(4), 75–87.
- Molnár Attila Károly (2017). Kilépés a börtönből – andragógiával a reintegrációért. *Magyar Rendészet*, 2017(1), 117–129. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/download/2025/1306/6661> Letöltés dátuma: 2021.11.28.
- Molnár Attila Károly (2016). Andragógiai eszközökkel az elítéltek reintegrációjáért. In: Keresztes Gábor (szerk.), *Tavaszi Szél 2016 Tanulmánykötet. IV. kötet*. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 56–68. https://dosz.hu/_doc/dokumentumfile/TSZ_IV_kotet_161114_504o.pdf Letöltés dátuma: 2021.11.25.
- Molnár Attila Károly (2016). Vissza a társadalomba – börtön és andragógia. In: Tóth Péter, Makó Ferenc és Varga Anikó (szerk.), *Empirikus kutatások az oktatásban és a pedagógusképzésben. VI. Trefort Ágoston Szakképzés- és Felsőoktatás-pedagógiai Konferencia, Tanulmánykötet*. Budapest: Óbudai Egyetem, Trefort Ágoston Mérnökpedagógiai Központ, 108–125. http://tmpk.uni-obuda.hu/letoltes/Trefort_konferencia-6_kotet_2016.pdf Letöltés dátuma: 2021.11.25.
- Molnár Attila Károly (2015). Mentális gyakorlatok a börtönben. *Börtönügyi Szemle*, 34(2), 69–77.
- Molnár Attila Károly (2015). Résztvevő-központú eszközökkel a fogvatartottak reintegrációjáért. *Felnőttképzési Szemle*, 9(1), 70–80. <http://kulturasz.hu/fszemle/assets/files/2015.1.pdf> Letöltés dátuma: 2021.11.28.
- Molnár Attila Károly (2015). Új eszközök a kriminálandragógiában. OTDK-s pályamű. https://www.elte.hu/file/OTDK_2015_MolnarAttilaKaroly.pdf Letöltés dátuma: 2021.11.28.

Konferenciaközlemények és tudományos előadások

- Molnár Attila Károly (2021). Fogvatartottak tanulása COVID előtt és után. HuCER. http://hera.org.hu/wp-content/uploads/2021/05/Hucer2021_Abstrakt.pdf#page=100 Letöltés dátuma: 2021.11.30.
- Miklósi Márta és Molnár Attila Károly (2021). A kultúra szerepe a reintegrációban – az informális tanulás jogi támogatottsága a börtönökben In: Buda András és Kiss Endre (szerk.), *Interdiszciplináris pedagógia a bizonytalanság korában*. Debrecen: Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet, 43–43. https://www.researchgate.net/profile/Andras-Buda/publication/356474573_INTERDISZCIPLINARIS_PEDAGOGIA_A_BIZONYTALANSAG_KORABAN/links/619d46c1f1d6244571623101/INTERDISZCIPLINARIS-PEDAGOGIA-A-BIZONYTALANSAG-KORABAN.pdf Letöltés dátuma: 2021.12.02.
- Molnár Attila Károly (2019). How Prisoners Learn: Andragogical Tools in the Hungarian Penitentiary 15. MELLearn Nemzeti és nemzetközi lifelong learning konferencia: Felsőoktatási innovációk a tanulás korában: a digitalizáció, képességfejlesztés és a hálózatosodás kihívásai <http://melllearn.hu/wp-content/uploads/2019/05/How-Prisoners-Learn.pdf> Letöltés dátuma: 2021.12.01.
- Miklósi Márta, Molnár Attila Károly és Becker-Pestka, D. (2018). Functioning people who are prone to social exclusion. Theory and practice in Hungary and Poland. Inclusion and Exclusion, Resources for Educational Research? https://eera-ecer.de/fileadmin/user_upload/Documents/ECER_Documents/ECER_2018_Buch_f%C3%BCr_Website.pdf Letöltés dátuma: 2021.11.30.
- Molnár Attila Károly és Miklósi Márta (2018). The appearance of Andragogy in prisons of Hungary and Slovakia. Inclusion and Exclusion, Resources for Educational Research? https://eera-ecer.de/fileadmin/user_upload/Documents/ECER_Documents/ECER_2018_Buch_f%C3%BCr_Website.pdf Letöltés dátuma: 2021.11.30.

Molnár Attila Károly (2017). Börtönbeli csoportfoglalkozások a társadalmi reintegrációért. V. Neveléstudományi és Szakmódszertani Konferencia. <http://www.irisro.org/pedkonf2017prgramabsztrakt01.pdf> Letöltés dátuma: 2021.11.30.

6. A szerző egyéb publikációi

Konferencia-előadások

Molnár Attila Károly (2021). Hátrányos helyzetűek tanulástámogatása. MellearN <http://mellearn.hu/conference-call-abstrakt/> Letöltés dátuma: 2021.12.05.

Kovács Zsuzsa, Molnár Attila Károly és Kasza Georgina (2019). A Harmadik Kor Egyeteme nyertesei: résztvevők és oktatók. MellearN. <http://mellearn.hu/wp-content/uploads/2019/05/hke.pdf>
Letöltés dátuma: 2021.12.05.

Molnár Attila Károly (2018). Tanulási lehetőségek és azok kihasználása a magyar börtönökben. XVIII. Országos Neveléstudományi Konferencia. http://onk2018.elte.hu/wp-content/uploads/2018/11/Absztrakt-k%C3%B6tet_FINAL.pdf Letöltés dátuma: 2021.12.05.

Kovács Zsuzsa, Kasza Georgina és Molnár Attia Károly (2018): Tanulás és motiváció a Harmadik Kor Egyeteme szemináriumain. 10th BGL-ALC Network Konferencia

Molnár Attila Károly (2018). Felnőttkori tanulás a magyar és szlovák börtönökben – Tavaszi Szél 2018 Konferencia

Kasza Georgina, Molnár Attila Károly, Papp Anna és Szilágyi Gabriella (2017). Motivációs stratégiák alkalmazása a Harmadik Kor Egyeteme szemináriumain. Aktív időskor és tudományos ismeretterjesztés Konferencia

Molnár Attila Károly (2017). Ítélettől szabadulásig – börtönközösségek fejlesztése a reintegráció támogatása érdekében. HERA HuCER Konferencia

Molnár Attila Károly (2016). Kilépés a börtönből – andragógiával a reintegrációért – A Rendészeti Ágazat Doktoranduszainak VIII. Országos Fóruma

Molnár Attila Károly (2016). Vissza a társadalomba – börtön és andragógia – VI. Trefort Ágoston Szakképzés- és Felsőoktatás-pedagógiai Konferencia

<https://adoc.pub/queue/vi-trefort-agoston-szakkepzes-es-felsoktatas-pedagogiai-konf.html#> Letöltés dátuma: 2021.12.04.

Molnár Attila Károly (2016). Andragógiai eszközökkel az elítéltek reintegrációjáért – Tavaszi Szél 2016 Konferencia.

Molnár Attila Károly (2015): Új eszközök a kriminálandragógiában – Országos Tudományos Diákköri Konferencia

Molnár Attila Károly (2013): Szemközt az információval. MOKK kerekasztal

Egyéb előadások

Molnár Attila Károly (2021). Börtöntanulás – andragógiai szemszögből. Magyar Tudományos Akadémia Andragógiai Albizottságának ülése.

Molnár Attila Károly (2020). Vissza a tanulás jövőjébe – beszámoló az OECD tanulásról szóló forgatókönyveiről a Magyar Pedagógiai Társaság ülésén.

Molnár Attila Károly (2014). A múzeumandragógia és a kriminálandragógia találkozási pontjai. ELTEfeszt